

SHAKESPEARE EN NATIONALE CULTUREN

John J. Joughin (red.), *Shakespeare and National Culture*, Manchester en New York: Manchester University Press, 1997 (ISBN 0-7190-4888-5 [hbk] en 0-7190-5051-0 [pbk]).

Het uitgangspunt van deze essaybundel is de rol van Shakespeare en zijn werk bij de constructie van nationale culturen en identiteiten, en bij de ontmanteling ervan. In een kleine hoeveelheid langere artikelen wordt aandacht besteed aan de positie die Shakespeare inneemt in de Engelse cultuur, aan de rol die hij momenteel speelt in de (gewezen) koloniën (Groot-Brittannië, India, Zuid-Afrika), en in centraal Europa (Oost- en West-Duitsland, Kroatië, Bulgarije). Tenslotte wordt een beeld geschetst van de wijze waarop de rol van Shakespeare zich zou kunnen ontwikkelen in een supranationale, globale context.

Graham Holderness en Andrew Murphey bespreken de ideologische implicaties van de poging die voormalig premier John Major aan het begin van de jaren 1990 ondernam om Shakespeare op Britse scholen verplicht te stellen in het 'National Curriculum for English.' Zij laten zien hoe de rechtse politicus hier op uiterst twijfelachtige wijze de begrippen opleiding, literaire kwaliteit, en een standaardversie van het Engels onder één noemer dacht te kunnen vangen. Historisch gezien vertegenwoordigt het Engels van Shakespeare geen maatstaf; Shakespeare bediende zich van een dialect, en de taal die hij gebruikte is sindsdien onmiskenbaar veranderd. Het Shakespeariaanse Engels dat wij in moderne tekstedities lezen is in feite een 'vertaling' naar het moderne Engels. Die tussenpositie van de verschillende tekstedities wekt een aantal vragen op over de culturele positie die Shakespeare daarmee in Engeland en Groot-Brittannië lijkt te verwerven. Aan het begin van de twintigste eeuw was men ervan overtuigd dat er zoiets bestond als een 'zuivere' Shakespeare die door stringente bibliografische methoden kon worden gereconstrueerd.

Bestonden er verschillende versies van één toneelstuk - *Hamlet* of *King Lear* - dan werden deze naast elkaar gelegd en in elkaar geschoven teneinde een ideale tekst te creëren. Over die methoden hebben wij nu zo onze twijfels. Dankzij het baanbrekende werk van met name Michael Warren en Steven Urkowitz, is men in gaan zien dat het bij *Hamlet* of *Lear* niet gaat om door het transmissieproces verbasterde versies van Shakespeares oorspronkelijke tekst, maar van verschillende versies van deze stukken omdat Shakespeare zijn eigen werk herzag. Hiermee was de revisie-gedachte een feit, een gedachte die uitmondde in de meest ont-

zagwekkende Shakespeare-editie van de twintigste eeuw, de *Complete Works* bezorgd door Stanley Wells en Gary Taylor (Oxford University Press, 1988), met bij bv. niet één versie van *King Lear* maar twee versies. Ondanks de gigantische en ook toonaangevende ontwikkelingen op het gebied van de Shakespeare-bibliografie, zo stellen Holderness en Murphey, moet toch worden onderkend dat Wells en Taylor niet ver genoeg zijn gaan. Elders in de literaire kritiek zijn de ideeën van Roland Barthes en Michel Foucault over de auteur sinds de jaren 1960 en 1970 gemeengoed geworden; men zoekt niet meer naar de intenties van de auteur, maar kijkt juist naar de auteur als één functie van de tekst die wij lezen in zijn ruimere maatschappelijke context. Het baanbrekende bibliografische werk van Wells en Taylor heeft echter juist geleid tot het stilzwijgend accepteren van de intenties van de auteur omdat deze in hun optiek de verklaring vormen voor de revisie. Voor een beter begrip van de status van Shakespeare in Engeland is het dus niet alleen van belang te bestuderen hoe de maatschappij een betekenis toekent aan de tekst; tevens dient aandacht te worden besteed aan de geschiedenis van de materiële tekst, de oorspronkelijke quarto- en folio-teksten. De omgang daarmee vormt in veel gevallen de eerste al dan niet bewuste betekenisgeving. Zij schept fantasieën over een homogene, stabiele taal die op hun beurt weer leiden tot politieke uitspraken met mogelijk verstrekkende gevolgen als die van John Major.

Ook Francis Barker spreekt in deze bundel over de *Back to Basics*-idee van Major. Hij neemt een aantal *study guides* onder de loep voor het middelbaar (of, in zijn woorden: *compulsory*) onderwijs en het hoger onderwijs in Engeland, en komt tot de conclusie dat er van de radicale, theoretische en politiserende ontwikkelingen die aan het begin van de jaren 1980 werden bevochten weinig of niets terug te vinden is in studiehulpen als *Brodie's Notes* of *Longman's Notes*. De verantwoordelijkheid hiervoor zoekt Barker bij de conservatieve regeringen van Thatcher en Major. Zijn grootste zorg is echter dat van banden tussen het middelbaar en hoger onderwijs eigenlijk geen sprake is. Hij doet daarom een zinvol voorstel om de twee vormen van onderwijs nader tot elkaar te brengen in een poging om de zgn. canon te vernieuwen, onder meer door het werk van Shakespeare te leggen naast dat van zijn tijdgenoten.

Richard Wilson besteedt in "NATO's Pharmacy: Shakespeare by Prescription" aandacht aan de groeiende kloof tussen enerzijds de links-georiënteerde Britse intellectuelen en theoretici die tijdens de afgelopen twintig jaar de studie van Shakespeare op een radicale wijze nieuw leven hebben ingeblazen, en anderzijds de overheid samen met Adrian Nobles vercommercialiseerde Royal

Shakespeare Company waar de Prins van Wales méér dan alleen maar op symbolische wijze aanwezig is achter de schermen. De belangrijkste verklaring die Wilson weet te geven voor de conservatieve houding van de RSC is het gebrek aan politiek en historisch bewustzijn, waardoor Shakespeare bij de RSC nu eerder als een laxatief wordt aangeboden dat men slikt om af te komen van mogelijke ongewenste kwalen, lees politieke issues. In een rijke en geestige stijl die, net als het argument, doen denken aan het werk van die andere Britse beeldensculptor, Terence Hawkes, maakt Wilson zeer aannemelijk hoe het gebrek aan historisch bewustzijn, of, beter gezegd, de weigering om de politiek-historische component aan het Shakespeare-gebeuren serieus te nemen, te herleiden is tot de jaren 1960 en de theaterfilosofie van Peter Brook, die hier toch niet helemaal ten onrechte als een “guru of eco-spiritualism” wordt afgeschilderd.

Onder het kopje “Contesting the Colonial” biedt Willy Maley een gedetailleerd overzicht van het probleem om bij onze studie van Shakespeare het onderscheid tussen ‘England’ en ‘Britain’ uit het oog te verliezen. In “‘This sceptred isle’: Shakespeare and the British Problem” laat hij zien hoe van de vroegmoderne periode (met Shakespeares tweede tetralogie van koningsdrama’s) tot op de dag van vandaag de begrippen ‘England’ en ‘English’ een interne vorm van overheersing en ongelijkheid verhullen, waarbij Ierland vaker wel dan niet het kind van de rekening is.

In “Shakespearian Transformations” laat Ania Loomba, met verwijzing naar de Shakespeare-receptie in India tijdens de afgelopen eeuw, op overtuigende wijze zien dat men als criticus niet erg veel opschiet met een ruwe tegenstelling tussen koloniale en anti-koloniale houdingen. De manier waarop Shakespeare werd geabsorbeerd door het zgn. Parsi-theater, en via deze traditie door de Indiase filmindustrie, is exemplarisch voor de complexe taak om de culturele overgangen van het oude ‘kolonialisme’ en het nieuwe ‘nationalisme’ in kaart te brengen.

De bijdrage van Martin Orkin is enigszins verontrustend in zijn conclusie. In “Whose thing of darkness? Reading / representing *The Tempest* in South Africa after April 1994” gaat Orkin in op de Shakespeare-receptie in Zuid-Afrika sinds de afschaffing van het apartheidsregime, en stelt vast dat de belangstelling voor de Zuid-Afrikaanse literatuur het nog steeds moet afleggen tegen Shakespeare en de koloniale c.q. nationalistisch-getinte Britse tradities waarin deze jarenlang is gelezen. De Zuid-Afrikaanse lezing van *The Tempest* dient daarom drastisch te worden gepolitiseerd: “for Africans in the foreseeable future, foregrounding the discursive struggles in *The Tempest* seems perhaps more imperative than pursuing

the equally interesting question as to whether the play is finally [...] interrogative of the dominant Jacobean discourse, or, alternatively, a work that itself perpetuates the hegemony of the Jacobean court" (p. 165).

Met deze conclusie sluit het stuk van Orkin goed aan bij de bijdragen over het vasteland van Europa. Naast twee opmerkelijke bijdragen over het oude en het nieuwe Duitsland (van Robert Weimann en Francis Barker), vinden wij in "Past and Present Shakespeares" een discussie van Thomas Healy over de wildgroei van de verschillende 'Shakespeares' buiten Engeland, met name in de landen in Centraal-Europa die de ervaringen rond hun nationale zelfidentiteit door middel van het werk van Shakespeare thematiseren. Healy schetst een nuttig theoretisch kader om zulke manifestaties (waarvoor internationaal gesproken veel belangstelling is) ook op een wetenschappelijke manier te bestuderen. In een aantal gevallen, zo constateert Healy, staat men niet stil bij de complexe vraag wat een 'echte' 'historische' Shakespeare eigenlijk inhoudt. Als gevolg van deze a-historische benadering, ziet men bij de toeëigening van Shakespeare in de nieuwe landen van Europa juist hoe men zijn toevlucht neemt tot een reeks in- en uitsluitingsmechanismen waartegen een historische lezing van de stukken nu juist zou moeten waarschuwen. Door te onderkennen dat de natie, ook bij Shakespeare, in feite een projectie was van een diep verdeelde maatschappij (zie Richard Helgerson, *Forms of Nationhood*, 1992), zou men de stukken in de nieuwe landen van Europa juist op een creatieve wijze moeten kunnen problematiseren.

Met de immer groeiende belangstelling voor Shakespeare, wordt hij in toeneemende mate ook een object buiten de traditionele grenzen (geografische grenzen, nieuwe media, nieuwe wetenschappelijke disciplines binnen de geesteswetenschappen w.o. culturele studies). Als gevolg van deze verschuivingen zou het werk van Shakespeare zelf nog wel eens het slachtoffer kunnen worden, stelt John Joughin in zijn door een overdaad aan jargon getypeerde bijdrage over "Shakespeare, national culture and the lure of transnationalism." Een herformulering van het begrip 'Shakespeare criticism' en een duidelijke heroriëntering van deze 'traditionele' discipline in het veld zou volgens Joughin een eerste vereiste zijn om ons in de toekomst verzekerd te weten van een centrale rol voor die Shakespeare-studies in de geesteswetenschappen. Curtis Brights analyse van *My Own Private Idaho* (1991) maakt echter duidelijk hoe verrijkend ook een midelpuntvliedende benadering kan zijn.

Deze bundel bestudeert een problematiek die van centraal belang is voor de huidige Shakespeare-industrie, en verdient dan ook het positieve nawoord van

John Drakakis. Hoewel het hier niet in eerste instantie gaat om analyses van de toneelwerken of de poëzie zelf, leert men wel inzien hoe complex het internationale netwerk is waarvan wij als Shakespeareanen deel uitmaken. Een bundel zoals deze is met zijn duidelijke afwijking naar links een typisch initiatief van en voor de radicale, geëngageerde Britse academie. Gezien de supranationale rol die Shakespeare in toenemende mate zal spelen, kan echter niemand die zich oprecht met Shakespeare bezighoudt zich onttrekken aan de uiterst relevante discussie die hier wordt aangezwengeld.

Ton HOENSELAARS